

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

علوم اجتماعی (مردم شناسی)

عنوان:

تحلیل مردم‌شناختی قلعه‌های قدیمی (مطالعه موردی
شهرستان گلپایگان)

استاد راهنما:

دکتر سید سعید آقایی

استاد مشاور:

دکتر اصغر عسکری خانقاه

محقق:

اشرف صبائی

۱۳۹۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم:

تقدیم به عاطفه سرشار و گرمای امیدبخش وجودشان که در این سردترین روزگاران
بهترین پشتیبان است:

تقدیم به پدربزرگ و مادربزرگ مهربانم

حسن طاهرشمس و طوبی محمدی

تقدیر و تشکر:

با سپاس از جناب آقای دکتر سعید آقایی که در تمامی مراحل تکمیل پایان‌نامه راهنما و مشوق بوده‌اند.

با تقدیر و تشکر از جناب آقای دکتر عسکری خانقاه که نکات مطرح شده از طرف ایشان راه‌گشای محقق در تکمیل این پروژه تحقیقی بوده است.

و نهایت تشکر را از جناب آقای دکتر عسکری نوری که داوری این پژوهش را پذیرفتند.

با سپاس از دو وجود مقدس، آنان که ناتوان شدند تا ما به توانایی برسیم، موهایشان سپید شد تا ما رو سفید شویم، و عاشقانه سوختند تا گرمابخش وجود ما و روشنگر راهمان باشند، به پاس قلب‌های بزرگشان که فریاد رس است و سرگردانی و ترس در پناهشان به شجاعت می‌گراید، پدرم و مادرم.

به پاس از محبت‌های بی‌دریغش که هرگز فروکش نمی‌کند، تقدیر و تشکر از آن یار و یاور همیشگی ام محمد باغانی.

فهرست

صفحه	عنوان
	چکیده
	مقدمه
	واژگان کلیدی

فصل اول

کلیات ۱

۲	بیان مسئله
۳	اهمیت و ضرورت پژوهش
۴	اهداف پژوهش
۵	سؤالات پژوهش
۶	پیشینه پژوهش
۷	روش پژوهش
۱۰	مبانی نظری پژوهش
۱۴	قلمرو مکانی پژوهش
۱۵	زمان و ابزار پژوهش
۱۷	محدودیت‌ها و مشکلات تحقیق

فصل دوم

۱۸	جامعه مورد مطالعه
۱۹	استان اصفهان
۲۲	شهرستان گلپایگان
۲۷	موقعیت جغرافیایی
۳۵	گلپایگان در دوره‌های مختلف تاریخی
۴۲	اماکن تاریخی شهرستان

فصل سوم

۵۸	ادبیات پژوهش
۵۹	گلپایگان
		گوگرد ۶۲
۶۳	سفرنامه‌ها در باب گلپایگان
۶۵	نوشته‌ها در باب گلپایگان
۶۹	پژوهش‌ها در باب گلپایگان
		قلعه‌ها ۷۰

فصل چهارم

۷۶	یافته‌های پژوهش
۷۷	ارگ گوگرد
۸۷	قلعه حاج آخوند

۹۰	قلعه حسن آباد
۹۹	قلعه جمال
۱۰۱	قلعه مرغ
۱۰۵	قلعه غرقاب
۱۱۵	قلع دستجرده
۱۲۵	قلعه مزرعه
۱۳۰	قلعه سررباطان یا سلواتون
۱۳۳	قلعه اسفنجه
۱۳۵	قلعه وانشان
۱۳۸	قلعه وداغ
۱۴۳	قلعه فیلاخص
۱۴۸	قلعه نیوان سوق
۱۵۳	قلعه نیوان نار
۱۵۶	قلعه یا کاروانسرا
۱۶۵	قلعه‌های تخریب شده شهرستان گلپایگان

فصل پنجم

۱۶۹	نتیجه‌گیری
۱۸۲	منابع
۱۸۸	چکیده انگلیسی

فهرست نقشه‌ها

۲۱ نقشه راه‌های استان اصفهان
۲۲ نقشه شهرستان‌های استان اصفهان
۲۵ نقشه گلپایگان
۲۶ نقشه راه‌های منشعب شده از گلپایگان

چکیده

در پژوهش حاضر محقق سعی داشته قلعه های قدیمی شهرستان گلپایگان را از دیدگاه مردم‌شناسی مورد تحلیل و مطالعه قرار دهد، تأکید بر اهمیت رابطه کارکرد و ساخت قلعه‌ها و تأثیر آن بر رفتار مردم در دوره‌های مختلف تاریخی و باورها و اعتقاداتی که مردم درباره این قلاع به آن باور دارند و جایگاه فرهنگی این قلعه‌ها از اهداف تحقیق هستند. این تحقیق بر پایه مشاهده، مصاحبه، اسناد و مدارک و عکس برداری اجرا شده است. در نهایت این پروژه تحقیقی به کارکرد و ساخت قلعه‌ها با توجه به شرایط محیطی که بر اثر فرار و یا حفظ جان و مال مردم از بلایای طبیعی و یا هجوم اقوام مختلف بنا شده‌اند و مراسم‌هایی که در روزگاری مردم در آن اجرا می‌کرده‌اند و این‌که اکنون چه مراسمی در آن برپا می‌شود و امروزه چه کارکردی این قلعه‌ها دارند می‌رسیم.

مقدمه:

ایران کشوری است با سابقه تاریخی طولانی و قدمت چند هزار ساله و در هر جای این سرزمین پهناور که پای گذاریم، با سرزمین وسیع باستانی و تاریخی روبرو خواهیم شد که جای بسی تأمل و تفحص دارد و بالاخص شهرستان گلپایگان از این قائده مستثنی نیست.

«محققان علوم انسانی عموماً در پژوهش‌های خود ناچارند برای کشف حقیقت و واقعیت، از دیده‌ها، شنیده‌ها و تجربه‌های عینی ناظران و شاهدان، پدیده‌های اجتماعی بهره‌برداری نمایند.

سنگ نگاره‌ها و نمادهای صخره‌ای «تیمره» و دیگر مناطق نویافته که تا این زمان از زاویه نگاه محققان تاریخ هنر و مردم‌شناسان و نشانه‌شناسان پنهان بود، اینک دروازه‌ای را در پهنه‌ای از سرزمین ایران، بر روی صاحب‌نظران این حوزه گشوده است» (اشراقی، ۱۳۸۳، ۱۹۹ و ۲۰۰)

البته باید گفت که تنها این سنگ‌نگاره‌ها و نمادهای صخره‌ای منطقه تیمره نیست که از چشم محققان تاریخ و هنر و مردم‌شناسان و نشانه‌شناسان پنهان بوده بلکه آثار دیگری در این منطقه جغرافیایی وجود دارد که متأسفانه به آن‌ها تا کنون پرداخته نشده است از جمله قلعه‌ها و کاروانسراها در منطقه تیمره بزرگ.^۱

^۱ البته شایان ذکر است که در این پروژه ما فقط به قلعه‌ها و کاروانسراهای منطقه گلپایگان جزء کوچکی از منطقه تیمره می‌پردازیم

«سرگذشت سلسله‌های ایرانی در ماجرای تاریخ تقریباً یک سیر مشابه را طی می‌کند: در پهنه فلات ایران چند صباحی هرج و مرجی حاصل می‌شود، حکام شهرهای کوچک و بزرگ به جان هم می‌افتند. امنیت راه‌ها از میان می‌رود، کشاورزی و گله‌داری دچار نُکث می‌شود، بازار تجارت به رکود بر می‌خورد، در این میان سرداری - با سپاه‌یانی که از این سوی و از آن سوی گردآورده - چند صباحی تاخت و تازی می‌کند، شهرهایی را می‌گشاید، زهر چشمی از سرکشان و فضول‌ها می‌گیرد و کم‌کم اقتداری حاصل می‌کند و یک روز مردم می‌بینند که بیرق او در آذربایجان و عراق و فارس و کرمان و خراسان در اهتزاز است» (باستانی پاریزی، ۱۳۷۳، ۲۷)

«بررسی‌های تاریخی نشان می‌دهند که ساخت خانه‌های گروهی حصار دار، از سه هزار سال پیش از میلاد، با طرح‌ها و نقشه‌های مختلف، آغاز شده است. این گونه خانه‌ها که پیش‌تر به منظور دفاع در برابر مهاجمان و دشمنان ساخته می‌شدند، امروزه به نام قلعه یا دژ نام برده می‌شوند. قلعه‌ها و دژها در بستر زمینه‌ها و شرایط اجتماعی و اقتصادی زمان به وجود آمده‌اند. تهاجمات قبیله‌ای، جنگ‌های فرقه‌ای، درگیری‌های داخلی و دیگر جنگ‌ها باعث شده‌اند که این نوع بناهای عظیم بر روی کوه‌ها، صخره‌های صعب‌العبور، تپه‌ها و حتی در دشت‌های گسترده احداث گردند» (زنده دل، ۱۳۸۶، ۱۳).

در شهرستان گلپایگان قلعه‌ها و کاروانسراها هر کدام متعلق به دوران تاریخ مختلف هستند چه در زمان حمله اعراب، و یا حمله مغولان، چه در زمان حمله افغانه و یا شاید همین ۱ قرن پیش در زمان حمله لرهای بختیاری به گلپایگان، لزوم ساخت این بناهای عظیم و زیبای خشتی در سطح این شهرستان است.

و ساخت کاروانسراهای متعدد به علت حضور گلپایگان در مسیر جاده ابریشم و در راه همدان به اصفهان که از زمان صفویه به بعد آغاز شده است از جمله کاروانسرای مشهور طور^۱ که در

^۱ هم اکنون اثری از کاروانسرای طور در شهرستان گلپایگان نیست مگر این‌که با تغییر تقسیمات کشوری در محدوده شهرستان دیگر در حال حاضر قرار داشته باشد.

سفرنامه‌های متعددی به آن اشاره شده است، برای حفظ امنیت مسافران در راه‌های کشوری، که همه و همه تکامل معماری و هنر در ساخت قلعه‌ها و کاروانسراها را در این شهرستان گلپایگان نشان می‌دهد.

بسیاری از این قلعه‌ها و برج‌ها و کاروانسراها مخروبه شده‌اند، و گاهی اثری از آن‌ها باقی نمانده است اما خوشبختانه تعدادی از آن‌ها در این سرزمین قلاع باقی مانده است که واجد ارزش‌های تاریخی، نظامی و معماری و از همه مهمتر مردم‌شناسانه است که می‌تواند یکی از مهم‌ترین جاذبه‌های این شهرستان وسیع و زیبا باشد.

واژگان کلیدی:

قلعه

«qal'e / قلعه‌ها؛ قلاع: ا. ۱. بنایی با دیوارهای بلند، در محکم، برج دیده بانی و امکانات دفاع یا در امان ماندن از حمله‌ی دشمن؛ دژ ۲ (قد) ده یا واحد کشاورزی با بخش مسکونی محصور» (صدری افشار، ۱۳۷۷، ۵۹۶)

«دژها یا قلعه‌ها، از نقطه نظر نظامی در نواحی‌ای که دارای خواص تاکتیکی نظامی بودند یا بر محور جاده و شهر تسلط داشتند، همچنین از نقطه نظر تمرکز سربازان و ساختن اردوگاه‌ها یا انبار کردن اسلحه و ذخایر نظامی ساخته می‌شدند. اینگونه قلاع، بر حسب نوع نیازهای زمان و محل، دارای طول و عرض متفاوت در حدود ۴۰ تا ۸۰ متر بودند. حصارى به کلفتی ۲/۵ متر از گل رس که با شن نرم و قلوه سنگ مخلوط می‌شد، تا ارتفاع ۷ متر، به صورت چینه آنرا احاطه می‌کرد. بر چهار گوشه‌ی بلند حصار و فواصل دیوارها، از خارج، پیش‌آمدگی‌هایی مدور به شکل برج، برای دفاع در مقابل حملات بنا شده بود. در استحکام بنای حصار رباطها و قلعه‌ها، با گذراندن سنگ‌های بزرگ و سنگین در داخل پیها، دقت بسیار می‌کردند. یک گودال پهن هجده‌متری و عمیق، به صورت خندق، جهت تمرکز آب از آن حمایت می‌کرد. این گودال در یک قسمت سال، در برخی نواحی پر آب می‌ماند؛ با این وجود هر جا که امکان داشته، این خندق‌ها را به رودخانه یا مرداب یا آبگیری متصل می‌کرده‌اند. در مناطق مختلف کشور، قلعه‌ها برای منظوره‌ای مختلف ساخته شده‌اند. جای تعجب نیست اگر به کوچکترین جایگاه‌هایی که در مدت پیش از دوهزار سال به‌طور ثابت دوام داشته‌اند بتوان پست ژاندارمری، امداد، چاپارخانه، برج‌های نشانی، و راهنما و پناهگاه دفاعی نام نهاد؛ چه آن‌ها در لشگرکشی‌ها، هنگام حرکت ستون‌های بزرگ نظامی، نقش توقفگاه یا استراحتگاه را ایفا می‌کردند.

همچنین موجب شگفتی نخواهد بود اگر بگوییم با آن که در ابتدا مصارف اولیه این قلاع - که در نقش سستی کاروان‌ها سهم بوده‌اند - تعیین شده بود، در زمانی دیگر، با افزایش حیاط‌ها و اطاق‌ها و سایر لوازم، به صورت قابل ملاحظه‌ای بزرگ شد تا خاصیت کاروانسراها را که سربازخانه‌ها فاقد آن بودند، دارا باشد. ولی تاریخ‌گذاری برخی از آن‌ها که با مصالح گلی و خشت خام ساخته شده، و از زمان اشکانیان و ساسانیان باقی مانده‌اند در ضمن ادوار و مراحل مختلف، پیاپی از آن‌ها استفاده نموده با مصالح گلی و خشت خام ساخته شده‌اند، بسیار مشکل است؛ زیرا سبک ساختمانی آن‌ها به طور کلی بسیار ساده است و طی قرون متمادی، هیچگونه تکامل هنری مشخص عصر خود را بهم نرسانیده‌اند؛ مضافاً در ادوار مختلف، بناهایی از کارهای گلی زمخت در آن‌ها برجای مانده که ممکن است مربوط به دوره ساسانیان یا سلجوقیان یا مغولان باشد» (احسانی، ۱۳۸۱، ۲۹-۳۰).

برج

«borj/ برج‌ها؛ بروج/ : بنای (معمولاً) باریک، بلند و گرد یا چهارگوش در جایی از قلعه، باروی شهر، پادگان نظامی، پاسگاه یا زندان که برای دیده‌بانی، نگهبانی یا دفاع به کار می‌رود» (صدری افشار، ۱۳۴)

«برج‌ها در طول راه‌های ایران بقدری زیادند که مسافری به دیدن آن‌ها عادت کرده‌اند و دیگر اعتنایی به آن‌ها ندارند. از عصر هخامنشیان تا اواخر قاجاریه، صدها از اینگونه برج‌ها، بر بلندی‌های کناره راه‌ها یا تسلط بر دشت‌ها بنا شده‌اند. برج‌ها را برای نظم و امنیت راه‌ها و دشت‌ها در مقابل دزدان و راهزنان بنا نموده‌اند. این بناها به صورت مدور و دیوار استوانه‌ای شکل، بر سر راه‌های قدیم و جدید سراسر کشور ساخته شده‌اند؛ و به محض آن‌که در گذشت زمان به صورت خرابه‌ای در می‌آمدند، روستائیان برای آن‌ها داستان‌ها ساخته و به نام قلعه دختر - قلعه سلیمان - زندان اسکندر می‌نامیدند. داستان‌های ساخته شده درباره آن‌ها نیز از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شد. این برج‌ها با سطحی دایره‌ای شکل بر روی صخره‌ها و در بلندی‌ها مشاهده می‌شوند. در داخلشان، دو یا سه طبقه وجود دارد. مدخل این برج‌ها معمولاً همکف زمین نیست، بلکه بر بلندی بدنه برج قرار دارد و فقط به وسیله نردبانی می‌توان به درون آن راه یافت. برای رفتن از طبقه پایین‌تر به طبقه بالاتر باید از سوراخ‌هایی که در سقف‌ها تعبیه شده، استفاده نمود. مصالحی که در ساخت برج‌ها به کار برده شده، عبارتند از خشت‌های خام، قلوه سنگ، گچ خاک و شفته آهک» (همان منبع، ۳۴-۳۵)

گلپایگان

«واژه گلپایگان در عربی جرفاذقان و اصل واژه گردپادگان در پهلوی گرپاتگان و اصلاً گلپادگان، گلپاتکان و گرپاتگان هر سه نام نسبتاً قدیمی این ناحیه هستند و در واژه آذربایجان به نام آتورپاتگان و گلپاتکان و در زبان پهلوی به معنای آن‌جا که آتشگاه روشن و در زبان پارسی گل آتش و گر کشیدن و گر گرفتن نام نهاده‌اند» (مهریار، ۱۳۸۲، ۶۸۹).

گوگد

«واژه گوگد از دو جزء (گو+گد) ترکیب شده است، که گوگد در زبان اوستایی به صورت «گئوش» به معنای گاو و یا «گ اوش، اوروَن» که یاران گاو به درگاه ایزد می‌نالد و در سرودهایی گات‌ها آمده است و اهمیت آن از آن جایی مشخص است که گاو مورد احترام به عنوان بهترین پاک کننده و گندزدا استفاده می‌کردند و عینی نیست که نام آن مقدس و گرامی بوده است، بر سر نام دهی برآید. «گو» معروف به گئوس فرشته نگهبان چارپایان و حافظ روز ۱۴ هر ماه به «امشاسپند» واگذار می‌شد. بیرونی می‌گوید: گئوش (جوش) روز از ماه دی به نام شیرسوار (شیر و شراب و سبزیجات و گوشت مخصوص می‌خوردند) و پارسیان قدیم این روز را گئوش می‌نامیدند» (اشراقی، ۱۳۸۳، ۱۵۰).

«گد» همان واژه فارسی است که در گدا داریم و به معنای خواهشگر و محل و خانه خواستاری گاو، که معلوم می‌شود مردم این ناحیه در پرورش گاوهای مرغوب و شیرده معروف بوده‌اند ابراهیم دهگان درباره گوگد می‌نویسد: گوش از ماده پهلوی گرفته شده است و امروزه لغت به صورت توضیح دیگر این‌که در منطقه الیگودرز روستایی به نام گوگده به معنی گاو و یا محل و مزلت گاو وجود دارد و برخی از مناطق و ناحیه‌ها را در قدیم به نام گاو نام برده‌اند، چون گاو (بندرعباس و خلخال) گاو (بدره، گاوانه، سنندج) اوگوانی (میانه) نهاده‌اند و حتی در شاهنامه ابومنصوری از این اصطلاحات و کلمات برای برخی از دهکده‌ها و روستاها ذکر شده است» (مهریار، ۱۳۸۳، ۶۹۷ و ۶۹۸).

فصل اول

«کلیات پژوهش»

بیان مسئله

اهمیت و ضرورت پژوهش

اهداف پژوهش

سؤالات پژوهش

پیشینه پژوهش

روش پژوهش

مبانی نظری پژوهش

قلمرو مکانی پژوهش

زمان و ابزار پژوهش

محدودیت‌ها و مشکلات تحقیق

بیان مسئله

پژوهش حاضر به منظور مطالعه و بررسی مردم شناختی قلعه‌های قدیمی شهرستان گلپایگان است. سهل انگاری در شناخت و مطالعه مردم و فرهنگ عامیانه در شهرستان گلپایگان نمایانگر فقر مردم‌شناسی در این منطقه با تاریخ طولانی است.

شهرستان گلپایگان دارای قلاع بسیاری است که در دل هر روستا و شهر می‌توان ۱ یا چند قلعه را یافت که مردم بسیاری در آن زندگی می‌کنند و یا این‌که روزگاری را در آن سپری کرده‌اند و داستان‌ها و افسانه‌های زیادی است که مردم در باب این قلاع بیان می‌کنند و هیچ تحلیل مردم‌شناسانه‌ای در این باب وجود ندارد.

تعداد قلاع ساخته شده در شهرستان گلپایگان بسیار زیاد است و متأسفانه هیچ اطلاع دقیقی از تعداد این قلاع وجود ندارد. همین‌طور چه تعداد در حال حاضر در این شهرستان باقی مانده‌اند و چه تعداد به چه میزانی تخریب شده‌اند و علل و عوامل تخریب این قلاع در دوره‌های مختلف و چرا بعضی از این قلعه‌ها هنوز پا برجا هستند و چه کسانی در باقی ماندن آن‌ها نقش داشته‌اند. این‌که در گذشته این شهرستان دارای چند قلعه بوده است و چرا مردم این منطقه وجود این بناهای عظیم معماری را برای شهر و روستا و ده‌های خود لازم و ضروری می‌دیدند، و آیا این‌که تمامی این بناهای خشتی در یک دوره زمانی ساخته شده‌اند و یا این‌که در دوران تاریخی مختلف لزوم به ساخت آن‌ها دیده شده است و مهم‌تر از همه این‌که باورها و گفته‌های مردم راجع به این قلاع و علل ساخت و استفاده این قلعه‌ها چه بوده است از عوامل مهم بیان این مسئله برای این پژوهش است.

اهمیت و ضرورت پژوهش

با توجه به این که هیچ تحلیل مردم‌شناسانه‌ای در شهرستان گلپایگان صورت نگرفته است و همین‌طور با توجه به موضوع پژوهش (قلعه‌های قدیمی) که جزئی از این شهرستان بزرگ است، پژوهش حاضر قصد دارد قلعه‌های قدیمی این شهرستان را از دیدگاه مردم‌شناسانه مورد تحقیق قرار دهد. باورها و اعتقادات مردم درباره این قلاع نسل به نسل و سینه به سینه منتقل شده است و تا به امروز لزوم ثبت آن نبوده، بنابراین پژوهشگر، ضرورت ثبت و ضبط آن را دیده است و به جمع‌آوری داده‌ها و باورها و اعتقادات مردم این شهرستان در این باب پرداخته است، تا شاید گامی در تحلیل مردم‌شناسانه جزئی از اماکن تاریخی (قلعه‌های قدیمی) شهرستان گلپایگان برداشته باشد.

اهداف پژوهش

تأکید بر اهمیت رابطه تنگاتنگ قلعه‌ها و تأثیر آن بر رفتار مردم در دوره‌های مختلف تاریخی و باورها و اعتقاداتی که از این قلاع در ذهن مردم جاری شده است و جایگاه فرهنگی این قلعه‌ها در میان مردم این شهرستان از جمله اهداف این تحقیق هستند. از جمله چرایی شکل‌گیری این قلعه‌ها در ذهن مردم، چگونگی ساخت آن، مواد مصرفی مردم در ساخت آن و چگونگی استفاده از این قلاع در دوره‌های مختلف تاریخی در شهرستان گلپایگان را می‌توان از هدف‌های تحقیق برشمرد. همچنین اطلاع از تعداد این قلاع تاحدی که امکان شناخت و ثبت و ضبط آن وجود داشته باشد و چگونگی استفاده از آن‌ها توسط صاحبان قلاع. افرادی که به جز صاحبان قلاع در آن رفت و آمد داشته‌اند و افرادی که هم اکنون در آن زندگی می‌کنند و این‌که چرا بعضی از این قلاع به طور کامل تخریب و چرا بعضی از آن‌ها هنوز پا برجا مانده‌اند و چرا فقط از بین تمام آن‌ها فقط یکی از آن‌ها (ارگ گوگرد) شناخته شده است.

از جمله اهداف کلی که می‌توان به آن اشاره کرد تأثیر ساخت این قلاع در فرهنگ و باورها و اعتقادات مردمی است و همین‌طور از بررسی کارکرد و ساخت هر یک از قلاع واقع در شهرستان گلپایگان و تأثیر هر یک از آن‌ها بر رفتار مردم هر یک از دهات و شهرهای واقع در این شهرستان به طور جزئی است.

سؤالات پژوهش

از جمله سؤالاتی که در ذهن هر مردم‌شناسی در مورد آثار تاریخی مطرح می‌شود، باورها و اعتقادات مردمی درباره این قلاع است، زمان شکل‌گیری و ساخت قلاع در شهرستان گلپایگان مردم این شهرستان چگونه زندگی می‌کرده‌اند؟ و در چه دوره‌ای بوده است؟ و سؤال دیگری که مطرح می‌شود چرا مردم لزوم به ساخت این قلاع می‌دیدند؟ و سومین سؤال این‌که چگونه از این قلعه استفاده می‌شده است؟ و چهارمین سؤال می‌تواند این باشد که تا چه دوره‌ای و یا این‌که در دوره‌های مختلف تاریخی چه کسانی و چگونه از آن استفاده می‌کرده‌اند؟

سؤالات بسیاری در این باب مطرح است از جمله این‌که:

- آیا این قلعه شخصی است؟
- گفته‌ها و باورهای آن‌ها درباره این قلاع چیست؟
- آیا فرد یا افرادی در آن سکونت دارند؟
- مواد استفاده شده در ساخت آن چیست؟
- آیا فردی یا افرادی دست به بازسازی آن زده‌اند؟

و سؤالاتی دیگر که ذهن هر محقق و هر انسانی را به خود مشغول می‌کند.